

Tupilakken – den usynlige dræber og turistfiguren

Af Rolf Gilberg

Denne og de øvrige små sodsværtede tupilakfigurer med øjne og tænder af tand er indsamlet i 1932 af Therkel Mathiassen i Ammassalik.

Der er myter om grønlandske forhold, som er svære at komme til livs. Selvfølgelig skal man ikke aflive alle myter. Det er jo dem, der gør livet værd at leve. Men der er nogle få myter, som bygger på misforståelser. Dem skal man ikke gemme på. Ofte viser det sig, at virkeligheden langt overgår de forestillinger, mennesker gør sig. Kun få mennesker evner at rive sig ud af vort daglige verdensbillede og se en større sammenhæng.

I uge- og månedsblade bringes der i ny og næ artikler om små grønlandske benfigurer, »tupilakker«. Forfatterne har så travlt med at udtrykke det kunstneristiske i malende betragtninger, at der ikke bliver tid til at sætte sig ind i tingenes rette sammenhæng. Atter engang har der været en sådan artikel, som lægger ud med:

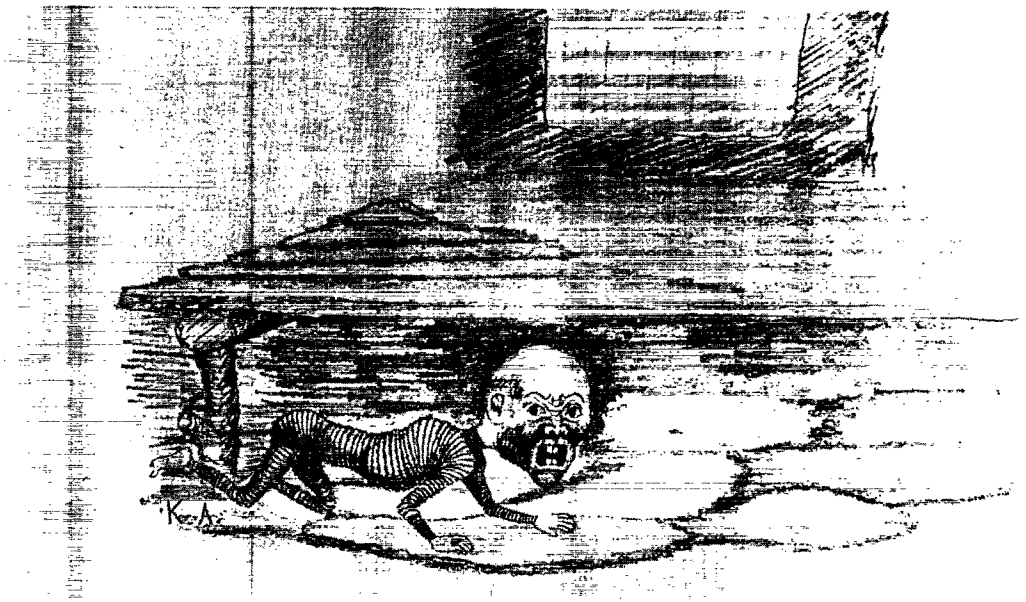
»Det var angsten for det onde i tilværelsen, som i sin tid fik eskimoerne til at begynde at skære deres tupilakker. De små unikke skulpturer, sjældent over 10 centimeter høje, skulle bringe dem helskindet igennem livet og bringe ulykke over eventuelle fjender.«

Forhåbentlig vil læseren være enig med mig, efter at have læst resten af denne artikel, at det citat er en gang sludder. Men før jeg kommer nærmere ind på hvorfor, er der et par begreber, jeg gerne vil tydeliggøre.

Tingenes ånd

Før kristendommen kom til Grønland, var grønlændernes verdensbillede præget af troen på, at alt omkring dem, ikke kun mennesker, dyr og planter, men også de døde ting i naturen som for eksempel vandløb, bjerge, stjerner, ja, selv begreber som søvn og sult, var levende med egen ånd (sjæl). Den ånd kaldte menneskene »inua«, der betyder 'dens ejer', en åndelig kraft. Den havde form som et menneske og kunne gøre sig fri fra sin »krop«. Men ånder er ikke kun tilknyttet naturfænomener. De kan også være døde dyrs eller menneskers sjæle.

Rolf Gilberg, museumsinspektør ved Nationalmuseet i 30 år, og har beskæftiget sig med den eskimoiske kultur, blandt andet forfatter til bogen »Mennesket Minik«.

»Familiens tupilak« kravler under en briks. Blyantstegning af Kårale Andreassen.

Der er mere mellem himmel og jord end andre steder; og der er mere end man umiddelbart kan se. Lige gyldigt hvor man befinder sig, er luften fyldt med usynlige bølger. Tænk blot på den mængde af radioprogrammer og fjernsynsudsendelser, der drøner rundt omkring os. Vi kan ikke se dem, men vi ved, at de er dér, eller i det mindste tror vi, at de er dér. Har man den rigtige antenne, så kan man både se og høre. Nogle mennesker, for eksempel åndemanere, er født med en mere følsom antenne end folk normalt har.

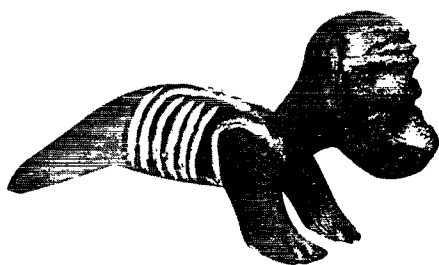
Ånder

Almindeligvis ville naturens ånder ikke gøre menneskene fortræd. Det var vigtigt at stå sig godt med disse naturens ånder, som kunne blive fornærmede, hvis man ikke behandlede dem med den respekt forskrifterne forlangte.

Overholdt man ikke de aftalte spille-regler (tabu-regler), som forfædrene havde videregivet, viste ånderne deres magt. Man kunne ikke blot skade sin egen person, men også nedkalde sygdom, misfangst, dårligt vejr og andre ulykker over hele bopladsen. Det så ens naboer ikke med blide øjne på.

Ånder kunne man frygte, formilde eller forsøge at få hjælp fra. Ånder kunne være gode, onde eller ligeglade med menneskene. Ånder kunne blive ondskabsfulde, hvis man fornærmede dem ved en eller anden forkert opførsel. Menneskene kunne med manglende respekt eller anden tankeløshed fornærme ånder, som så øsede ulykker ud over de uheldige mennesker. De døde forfædre havde på den måde stadig indflydelse på de levende.

Almindelige mennesker kunne ikke se ånderne. Kun åndemaneren (shama-

nen) kunne se dem. Det var også kun ham, som kunne finde ud af, hvad der var gjort forkert, og på den måde hjælpe den nødlidende med vejledning og aktivt indgreb i åndernes verden.

Månemanden

Når man først havde sat sig ind i spille-reglerne, var livet ikke af den grund vanskeligere end hos andre folk. For nogle var det måske fristende at snyde, hvis de følte, at tabu-reglerne hæmmede dem for meget i deres udfoldelsesfrihed. Men alle vidste jo, at Månemanden sad deroppe i sit hus på månen og holdt øje med menneskenes land gennem 2 huller i gulvet. Når han opdagede, at mennesker gjorde noget, som de ikke måtte, tog han ned på jorden og gav en advarsel. Det skete ofte i en drøm, men han kunne også luske rundt om bopladsen forklædt som en isbjørn, for at give pågældende en forskrækkelse.

Amuletter

Det enkelte menneske kunne til en vis grad beskytte sig mod farer og åndernes luner ved at bære en amulet.

En amulet var en magisk genstand, som beskyttede sin bærer mod onde kræfter, eller som påkaldte gode magter.

Den holdt dårligdom på afstand og tiltrak gode egenskaber. Nogle amuletter havde forebyggende virkning. Andre skulle bringe lykke, jagtheld, eller hvad man nu søgte at opnå.

Amuletter kunne være syet ind i dragten. Man kunne også bære dem som smalle armbånd, halsbånd eller sele af sort afhåret sælskind på kroppen. Amuletter kunne være lavet af dele fra naturen og dyr, hvis egenskaber man ønskede at overføre til sig selv. De kunne også være stykker af afdødes skinddragter og så videre.

Amuletterne indviedes gerne ved at synge tryllesange med forvanskede ord og meninger over dem. Som regel var det de ældre, der bestemte eller i hvert fald foreslog, hvilke genstande børn og unge burde vælge som amuletter. Ud over at beskytte gav amuletter også deres ejer visse gode egenskaber. Her skal gives et par eksempler:

Falken er en sikker jæger. Ønskede forældrene, at deres søn skulle blive storfanger, fik drengen syet hoved eller

fodder af en falk ind i sin dragt. Han ville da få falkens egenskaber.

Kvinder bar ikke så ofte amuletter, fordi de tilbragte mere tid ved bopladsen, hvor livet ikke var så farligt. Dog var der forældre, som lod indsy hovedet af en lille mågeart, tateratten, i deres døtres dragt. Tateratten lagde nemlig små æg. De kvinder, som bar den amulet, ville ikke komme til at føde store børn og dermed få en let fødsel.

Den almindeligste amulet for kvinder var et skindhalsbånd, hvori der var indsyet bittesmå trekantede poser med lampesod. Den slags amuletter beskyttede kvinderne mod alt stærkt og ondt i verden. Lampesod, som man fik ved at skrabe bunden af fedtstenskogekarret, var stærkere end selve ilden, for den kunne ikke fortære soden.

De fleste amuletter blev båret for at personen selv kunne få held og lykke, samtidig med at man blev beskyttet mod uheld og andet ondt. Amuletten var en personlig ting.

Formularer

En anden slags personlig beskyttelse mod onde ånder og andre farer var magiske remser (serratit; trylleformularer, kaldte Knud Rasmussen dem). Man kunne også kalde dem forfædrenes vise ord. De bestod af små remser, som blev brugt i særlige tilfælde for at afbøde forventede farer. Et visord kunne blive slidt og miste sin kraft, hvis det blev brugt for tit eller sagt for højt. Blev ordene ikke sagt på den rigtige måde, var de kraftløse. Det var også vigtigt, at de blev fremmmumlet i et hviskende tonefald, når ingen andre lyttede.

Serratit var en personlig ejendom, som man kunne give til en anden person. Gjorde man det, kunne man ikke længere selv bruge den. Unge mænd måtte vente på, at gamle fangere ikke længere mente, at de selv havde brug for deres visord, som så kunne videregives til de yngre. Det var god tone ikke at tage disse visord med sig i graven. Når en mand havde brugt sin serratit, måtte han i 5 dage ikke bruge sin kniv, og andre måtte skære kød for ham.

Knud Rasmussen blev så gode venner med gamle Qilerneq, at denne i 1903 gav Rasmussen nogle af sine serratit. Her er et eksempel:

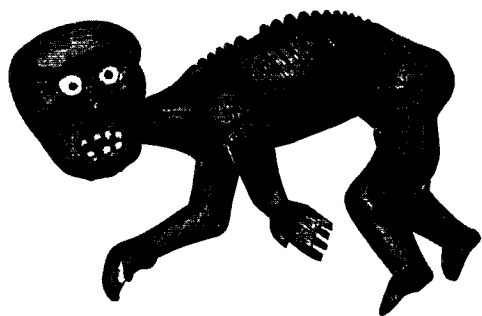
Hvis en mand, der er tungt og langsomt kørende på sin slæde, kom i livsfare og ønskede at tiltrylle sig mere fart for at undgå faren, kunne han bruge følgende formular:

»Hok – hok! (frem – frem!)
umiarssuaq, (skib)
qajarssuaq, (kajak)
ingerdlarvit (slæde)
ersarssuagkit (dine store kinder må du glatte)
qârsaqalugit! (så de bliver letløbende!«

Serratit-visordene skulle ikke altid kunne forstås for at have virkning. Det var den rigtige anvendelse og udtalelse, det kom an på. De skulle fremmmumles med stille sænket stemme, og hvert ord skulle gentages.

Åndemaner

Når den enkeltes problemer blev for uoverskuelige, gik man til den lokale åndemaner (shaman) for at få hjælp.

Åndemaneren var forbindelsesleddet mellem menneskenes verden og de overnaturlige kræfter i naturen og i andre verdener. Åndemaneren kunne i modsætning til det almindelige menneske se ånderne og derfor lettere tage kampen op mod dem. Man kan sige, at de havde antennen i orden.

Det krævede lang tids uddannelse for en åndemaner at opnå den indsigt, der krævedes for kunne omgås de overnaturlige. Det var ikke enhver beskåret at kunne det. Åndemanere kunne være både kvinder og mænd, men oftest var de mænd. Det var som regel de mest intelligente og dygtige fangere, som også havde anlæg for at blive åndemanere.

I princippet kunne alle blive åndemanere, men man skulle have særlige evner, for at det ville lykkes. Nok fik man prestige i samfundet som åndemaner, men man måtte også overholde mange taburegler og leve på en særlig måde. Mange mennesker havde ikke lyst til at leve under de forhold. De afstod derfor fra at blive åndemanere.

Med sit lokalkendskab til menneskene og deres traditioner hjalp åndemaneren sine medmennesker, når de

var i nød. Han ville rejse ud og hente tabte sjæle og ting tilbage; bringe godt vejr tilbage; og i det hele taget hjælpe de mennesker, han levede blandt. Kombinationen af både at være gode fangere og have indsigt i magternes verden gjorde, at folk lyttede meget til, hvad deres åndemanere sagde. Dog var ingen forpligtet til at rette sig efter dem. Men alle kendte den straf, man kunne forvente, hvis de overnaturlige blev trådt for meget over tærne.

Mennesket

Grønlænderne forestillede sig, at et menneske bestod af en krop, et navn og en sjæl (ånd). I Østgrønland mente man desuden, at der i hvert led var en særlig, men mindre sjæl. Den udødelige sjæl befandt sig som en usynlig skygge, der udvendig omgav kroppen. Så længe krop og sjæl var sammen, fungerede mennesket godt.

Sjælen kunne forlade kroppen frivilligt (for eksempel i drømme) eller ufrivilligt på grund af ydre magters indgreb. Når adskillelsen mellem sjæl og krop blev for lang, blev mennesket sygt. Ved langvarig adskillelse ville mennesket dø.

Åndemanere var de eneste, som kunne se sjæle. Fra dem ved man, at sjæle lignede mennesker; de var blot meget mindre. Det hørte til åndemanerens arbejde at rejse ud og lede efter bortranede sjæle, uanset om det var overnaturlige kræfter eller andre åndemanere, som havde stjålet den syges sjæl. Var den gode åndemaner heldig eller dygtig nok til at finde den manglende sjæl og bringe den tilbage til den syge, ville denne snart blive rask igen.

Efter døden rejste sjælen enten op i himlen eller ned i havet. Begge steder var der godt at være. Begge steder kunne den træffe forfædres sjæle. Grøn-lænderne havde ingen forestilling om et helvede. I efterverdenen levede man som i denne, men uden sult og sygdom.

»Hvad betyder sjælen for mennesker?« spurgte Knud Rasmussen polar-eskimoen Majaq i 1903.

»Sjælen er det, som gør dig smuk, som gør dig til et menneske. Den alene får dig til at ville, til at handle, til at være driftig. Det er den, der driver hele dit liv. Derfor må legemet falde sammen, når sjælen forlader det,« svarede Majaq.

Dræberånden

Mennesker med særlige evner kunne skabe en dræberånd, en tupilak, for at komme sine fjender til livs. Man behøvede ikke nødvendigvis selv at være åndemanager for at kunne gøre det, men man måtte være i besiddelse af en vis kraft for at kunne gøre det. Når tupilakken havde udført den pålagte opgave, gik den i opløsning og forsvandt. Der var altså tale om engangsbrug. Man måtte derfor lave en ny tupilak næste gang, man ønskede at blive af med en person. Tupilakken var således ikke en livslang trofast hjælper, som man kunne tilkalde efter behov, sådan som åndemanagerens hjælpeånd var.

Det var kun få mennesker, som evnede at skabe tupilakker. Der var således længe imellem, at tupilakker optrådte.

En magisk pakke

En tupilak lavede man af forskellige

knogler fra forskellige dyr. Disse blev sat sammen til et slags skelet, hvorpå der blev anbragt tørv, mos, tang eller hvad man kunne finde at bruge som »kød«. Dog var det af største vigtighed for dens styrke, at den indeholdt noget, som havde tilhørt den person, den blev skabt til at dræbe. Det kunne være afklippede negle eller hår, stump af en dragt, eller hvad man ellers kunne få fat i. Det hele blev pakket ind i et gammelt skind.

Der var en del forskrifter, som skulle overholdes ved fremstilling af en tupilak, ellers ville det ikke lykkes. Det var vigtigt, at tupilakken blev skabt i hemmelighed, helst nær en sø eller et vandløb. Man måtte kun samle knoglerne ved at holde på dem med tommel- og lillefinger.

For til sidst at vække tupilakken til live, måtte man mumle en magisk remse over den, mens man enten begravede pakken i jorden eller smed den i havet.

Ånden i pakken

Fra pakken ville så selve tupilakken dukke frem i form af en usynlig ånd med de egenskaber, man havde givet den, gennem de ting, der var lagt i pakken. Således behøvede arme og ben ikke at være ens, heller ikke indbyrdes.

Tupilakker tog udseende og form efter pakkens indhold. Tupilakker ville oftest se mærkelige ud, fordi de var lavet af meget forskelligt. Måske en sælkrop med hundehoved, ræveforben og harebagben. Tupilakker var usynlige for almindelige mennesker, men åndemanageren kunne se dem. Det er derfor man ved, hvordan de så ud.

K. A.

Fanger nærmer sig en tupilak ved en sæls åndehul.
Blyantstegning af Kårale Andreassen.

For at tupilakken kunne vokse sig stor, lod skaberen den sutte på sine kønsdele, indtil tupilakken fik den ønskede størrelse. Når det foregik, måtte skaberen tage sin anorak omvendt på og slå hættten op foran ansigtet.

Tupilakken gik til angreb

Selv om den usynlige tupilak var skabt i hemmelighed, kunne man dog hurtigt sætte et rygte i gang på bopladsen, så modtageren fik besked om, at der var en dræberånd på vej. Som regel ville ofret blive bange, fordi det kendte til de kræfter, disse overnaturlige væsener var udstyret med. Ofret vidste også, at intet sted ville mere være sikkert. Tupilakken ville følge efter, hvor som helst man forsøgte at flygte hen. En tupilak fungerede på samme måde som en målsøgende radiostyret raket.

Rekyl

At udsende tupilakker var farligt ikke kun for det tiltænkte offer, men også for

tupilakskaberen, som selv kunne udsætte sig for farer. Hvis ofret selv var psykisk stærk og havde stort mod, kunne vedkommende blot afvente tupilakken ankomst og med et velanbragt snuoptag vende den omkring med ansigt i modsat retning. Tupilakken ville så vende tilbage til sin skaber og dræbe denne. For først når den havde dræbt, ville den gå i opløsning og forsvinde.

Skaberen kunne da kun redde sig selv ved at stå offentlig frem og vedkende sig sin brøde. Når tupilakken på den måde var blevet offentlig kendt, det vil sige, når man fik at vide, hvem der havde lavet den til hvilket formål, så ophørte den med at eksistere. Til gengæld ville skaberen tabe ansigt og megen prestige og blive fordømt af den offentlige mening. Og det var ikke så rart i et lille samfund, hvor alle var mere eller mindre afhængige af hinanden.

Valgte man intet at sige, ville man gå sin egen undergang i møde og få en pludselig, men voldsom død. Tupilakker var således farlige at omgås, fordi de onde kræfter kunne falde tilbage på en selv.

Tupilak og »tupilak«

Her kunne fortællingen om tupilakkerne egentlig være sluttet, men mange læsere vil nok spørge til de små figurer i tand eller ben, som i nyere tid optræder i store mængder under betegnelsen »tupilak«.

Denne artikel handler kun om den religiøse tupilak og den kunstneriske »tupilak«, men ikke om den oprindelige grønlandske religion i almindelighed eller om grønlandsk kunst som sådan. Er

læseren interesseret i en bredere baggrund, henvises til andre og bedre bøger i boglisten til sidst.

Tandfigurer

»Tupilakkerne«, disse grotesk udseende tandfigurer af mærkelige uhyrer har aldrig været brugt i grønlændernes religion. De er således ikke kultgenstande eller religiøse brugsgenstande. De er souvenir eller kunstgenstande, som er lavet til pynt. Alligevel har nogen valgt at kalde disse fantasifulde figurer for »tupilakker«, selv om de intet har at gøre med de rigtige tupilakker. Det er jo uheldigt, at to vidt forskellige begreber har fået samme betegnelse.

Jo mere forvrænget og mærkværdig »tupilak«-figurerne ser ud, jo større efterspørgsel er der på dem fra ikke-grønlændere. Det er da forståeligt, at en masseproduktion startede for at dække købernes behov for disse eksotiske fantasimisfostre. Det er der ikke noget forkert i. Man skal blot gøre sig klart, hvad der er, man har med at gøre.

Den første »tupilak«-figur

Baggrunden for denne misforståelse med de såkaldte »tupilak«-figurer, begyndte med de første danskere i Østgrønland i slutningen af 1800-tallet og deres undren sig over disse usynlige dræberånder.

Den danske forsker William Thalbitzer bad i 1905 den østgrønlandske åndemaner Mitsuarnianga om at tegne nogle af disse usynlige ånder for sig, idet han stak åndemaneren blyant og papir. Det var jo kun åndemanere, som kunne se disse ånder. Åndemaneren havde

ikke før brugt den slags redskaber, og havde ikke erfaring udi tegnekunsten. Det blev ikke til nogen tegning. For at hverken Thalbitzer eller Mitsuarnianga skulle tabe ansigt, lod han som ingen ting. Men inden Thalbitzer rejste, fik denne stukket et par træfigurer i hånden. Åndemaneren vidste godt, hvordan man skulle udskære træfigurer. Disse tupilak-portrætter kom senere på museum. Som enhver anden fanger var åndemaneren vant til at arbejde i træ, ben og tand for at lave de fangstredskaber, han skulle bruge. Fangere var i almindelighed gode håndværkere, når det gjaldt at skabe og reparere deres redskaber.

Tidligere havde dygtige grønlændere udskåret i ben, tand, træ eller fedtsten små figurer af fangst dyr (isbjørne, sæler, hvalrosser og lignende) og mennesker til legetøj for børn. Helt tilbage i eskimoernes forhistoriske tid kender man til figurer af den slags. Ofte dekorerede man især dyrefigurerne med skeletmønster udvendigt. Det gjorde man for at vise, at man vidste, hvad der var indvendig, og afmærke hvor sjælene sad.

Som årene gik, opdagede østgrønlænderne europæernes store interesse for den slags groteske og uhyggeligt udseende figurer. Jo mere fantasifulde, jo større interesse hos køberne.

Kunstfigurer

Først i 1930'erne kom en større produktion i gang i Østgrønland af små træfigurer i mærkværdige former inspireret af ideen om tupilakken, der var sammensat af mange forskellige dyr. Figurerne var den gang ofte sortmalede

med indridsninger, som fremstod »hvide« i træets egen farve.

Masseproduktion

I 1950'erne kom der for alvor gang i produktionen. Materialet var ikke længere kun træ, men oftest tand, især tand fra kaskelothvalen. Der var ikke mange kaskelottænder at hente i de grønlandske farvande, så Den Kongelige Grønlandske Handel importerede kaskelottænder fra Japan. Japanerne fangede nemlig mange tandhvaler ved Sydpollandet.

Det var ikke længere tupilak-portrætter, man skar i tænderne. Den grønlandske kunstner lod sig inspirere af sine forfædres myter og sagn og af sin egen fantasi, og gav udformningen af figuren en tand til. Tandfigurerne blev mere og mere avancerede med skrækindjagende ansigter og mærkelige former.

Navnet

Tupilak-portrætterne blev til fantasi-figurer, men beholdt navnet. Talrige figurer stående på højkant kaldes »tupilak«, især hvis de ser fantasifulde ud.

Disse figurer har aldrig været brugt som kultgenstande i den traditionelle grønlandske religion. De blev jo først skabt, da kristendommen havde fortrængt den oprindelige religion.

Navnet »tupilak«, som helt misvisende er knyttet til disse tandfigurer, er nok givet dem, fordi figurerens udformning dels bygger på ideen om at være sammensat af dele fra mange væsener, dels på misforståelser hos europæere om den oprindelige grønlandske religion. Og så fordi »tupilak« er et eksotisk

klingende navn, der giver køberen et gys fra en anderledes »primitiv« kultur.

Man burde nok have udviklet et helt nyt ord til betegnelse for disse figurer, gerne noget grønlandsk med eksotisk klang. Ifølge en dansk-grønlandsk ordbog hedder fantasifuld: timitaqángitsunik takodlùisínauneq. Fantasifoster hedder erqarsautáinaup pilersitá. Det er jo en alt for lang betegnelse. Man skal nok skabe et helt nyt, kort ord. Måske skulle man overveje at kalde »tupilak«-figurerne, for eksempel »inuuki'er«. Det burde dog nok være grønlænderne selv, som skulle bestemme, hvilket ord der skal bruges.

Håndværk

I vore dage er »tupilak«-figur fremstilling blevet en stor industri med masseproduktion over det meste af Grønland, hvor nogle mennesker har tandfigur-skæring som deres hovederhverv. Det er der intet nedværdigende i. Men det synes uheldigt, at Kongelige Grønlandske Handel så ukritisk opkøbte hvad som helst uden at skelne til den håndværksmæssige kvalitet. Det var forståeligt, at noget sådan skete for at støtte et nyskabt håndværk blandt en befolkning i fangerdistrikterne, hvor der kun var få muligheder for at skabe nye erhverv. Men på langt sigt vil en indkøbspolitik baseret på kvalitet være til gavn for kunstnerne selv. Man er nu opmærksom på dette problem og søger at afhjælpe det.

Ofte har materialet, kaskelottænderne for eksempel, fået indflydelse på figurerens udformning, fordi kunstneren har fulgt tandens form. Det kan i visse

tilfælde give ganske overraskende og spændende oplevelser.

Nyt materiale

På grund af kaskelothvalens truede eksistens, er det ikke længere muligt at skaffe tænder nok som grundlag for den grønlandske produktion af »tupilak«-figurer. Man måtte derfor se sig om efter andre materialer. Helst materialer, som allerede findes naturligt i Grønland, for eksempel fedtsten og drivtræ.

Nye materialer vil give kunstnerne nye muligheder for at lade deres fantasi få frit løb, og fremtidens »tupilak«-figurer vil nok antage nye former. Dog er der visse »tupilak«-figurer som efterhånden er blevet tradition, og som vil fortsætte med at blive produceret til det publikum, som ønsker det »traditionelle«. Man må dog stadig holde sig for øje, at der er tale om kunst og ikke religion.

Inspiration

Nu lader de grønlandske kunstnere sig inspirere af forfædrenes beretninger og af egne ideer. Hermed er ikke sagt, at resultatet er dårligere af den grund. Baggrunden for figurerne er blot anderledes end mange tror. Man kan med stor tilfredshed glæde sig over de grønlandske kunstneres arbejder, når håndværket er godt. De har en stor kunstnerisk fornemmelse og kombinationsevne for materialets struktur, hvilket kommer til udtryk i spændende figurer, der kan sætte tingene i gang.

Men man må huske på, at der nødvendigvis ikke behøver at knytte sig et bestemt sagn eller ånd til en sådan figur.

Den er mere et udtryk for den enkelte kunstners fornemmelse af det grønlandske. Kunstneren er på den måde med til at danne og bevare en grønlandsk identitet, hvor man i en moderne tid forbinder nuet med fortiden til en fremtidig bruger.

Og så tilbage til starten:

»Det var angsten for det onde i tilværelsen, som i sin tid fik eskimoerne til at begynde at skære deres tupilakker. De små unikke skulpturer, sjældent over 10 centimeter høje, skulle bringe dem heliskindet igennem livet og bringe ulykke over eventuelle fjender.«

Forhåbentlig kan læseren nu være enig med mig i, at »tupilak«-figurer ikke er en traditionel religiøs genstand, som blev fremstillet i angst for det onde, men derimod blev lavet for at tjene penge.

Bogliste om eskimoisk religion, myter og kunst

- Andreassen, Kårale [1935]: Nogle af mine oplevelser. Det Grønlandske Selskabs Årsskrift, 1935:103-111 (København).
- Anonym [1972]: What is a tupilaq? Welcome to Greenland, 2:65-67 (Rungsted).
- Anonym [1975]: Simon Kristoffersen – a Greenland Artist Welcome to Greenland, 5:26-27 (Rungsted).
- Bak, Ove (redaktør) [1974]: Eskimoiske eventyr og sagn. 210 p. (København).
- Bak, Ove (redaktør) [1977]: Kujavarsiks rejse til månen. Eventyr fra Grønland. 94 p. (København).
- Bak, Ove (redaktør) [1979]: Troldbjørnen. Også isbjørne har en sjæl. 108 p. (København: Hernov).
- Bang, Kirsten [1944]: Aandemaneren Maratse og andre beretninger fra Angmagssalik. * p. (København).
- Bang, Kirsten [1967]: Aandemanerens Lærling. Af Østgrønlands saga 1. 180 p. (København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck).
- Bang, Kirsten [1968]: Aandemanerens Overmand. Af Østgrønlands saga 2. 177 p. (København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck).

Ostgrønlandsk tupilakfigur i kaskelottand. Figuren er inspireret af sagnet om »Indvoldsæderen«. 14 cm høj. Privateje. Foto: Jesper Weng.

- Bangsted, Helge [1927]: Under Polarhimlen. Sagnmyter fra Grønland. * p. (København).
- Birket-Smith, Kaj [1950]: Sjamamisme hos Polarfolk. Ciba-Tidsskriftet, 2(22):724-731 (København).
- Brandstrup, Lasse & Hanne Josephsen (redaktør) [1975]: Eskimoerne – en tekstcollage om religion og eksistens. 168 p. (København: Gyldendal).
- Burland, Cottie [1973]: Eskimo Art. 96 p. (London: Hamlyn).
- Carpenter, Edmund [1973]: Eskimo Realities. * p. (New York: Holt, Rinehart & Co).
- Doro, Karl Isaksen [1984]: Angakkoq – ikiorti tarnileritooq. Atuagagdliutit/Grønlandsposten, 124(50):18-20 (Nuuk).
- Doro, Karl Isaksen [1985]: Vi tror ikke på noget, men vi frygter noget. Atuagagdliutit/Grønlandsposten, 125(50):11 (Nuuk).
- Freuchen, Peter [1962]: Bog om Eskimoerne. 294 p. (København: Gyldendal).
- Geertsen, Ib [1990]: Kårale Andreassen : en østgrønlandsk kunstner: eqqumiitsuliortoq tunumi. med bidrag af Jens Donner, grønlandsk overs.: Maann-guaq Berthelsen. 163 p. (Nuuk: Atuakkiortik).
- Gilberg, Rolf [1979]: »Kunst«, mennesker og identitet./ »Eqqumiitsuliorneq«, inuit kinaassutimillu./ »Taide«, ihmiset ja identiteetti. pp:21-27 i 'Menneskenes Land/Inuit nunaat/Ihmisten maa', en vandreudstilling om grønlandsk kunst. 35+27 p. (København).
- Gilberg, Rolf [1982]: Sjælen er det, som gør dig til et menneske. Tidsskriftet Grønland, 30 (1-2):47-59 (København: Det Grønlandske Selskab).
- Gilberg, Rolf [1986]: Tupilakken – den usynlige dræber. Ask, Tidsskrift for Dansk Folkekultur, 4:10-14 (Hvalso).
- Gilberg, Rolf [1990]: KYO – Åndemaneren som viste for meget. Tidsskriftet Grønland, 38(8-9):235-247 (København: Det Grønlandske Selskab).
- Hindsberger, Mogens [1977]: Grønlands Religion. * p. (København: G.E.C.Gad)
- Hindsberger, Mogens [1991]: Åndemaneri og kristendom. Humaniora, 91(2):2124 (København: Københavns Universitet).
- Holm, Gustav (redaktør) [19**]: Ujuat Dagbøger. Østgrønlandske Sagn og Fortællinger. * p. (København: Det Grønlandske Selskab).
- Holm, Gustav & Johannes Petersen [1888]: Sagn og Fortællinger fra Angmagssalik. * p. (*).
- Holm, Gustav [1888]: Ethnologisk Skizze af Angmagssalikerne. Meddelelser om Grønland, 10:43-182 (København).
- Holst, Knud [1966]: Rypekylling. Grønlandske eventyr og sagn med kommentar af Jens Rosing. 71 p. (København).
- Holtved, Erik [1943]: The Eskimo Legend of Navaranaq. Acta Arctica, 1:1-42 (København).
- Holtved, Erik [1944]: De Eskimoiske Sagns Opbygning. Dansk Stud. 1943 (København).
- Holtved, Erik [1947]: Eskimokunst / Eskimo Art. 64 p. (København)
- Holtved, Erik [1950]: Blandt sagnfortællere i Grønland og Alaska. Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1950: 69-80 (København).
- Holtved, Erik [1951]: The Polar Eskimos: Language and Folklore. Meddelelser om Grønland, 1952 (1+2):1-366 & 1-153 (København).
- Holtved, Erik [1963]: Törnárssuk, an Eskimo Deity. Folk, 5:157-172 (København).
- Holtved, Erik [1967]: Eskimo Shamanism. pp:23-31 in »Studies in Shamanism«, Scripta Instituti Donneriani Aboensis, 1:1-185, (editor): Carl-Martin Edsman (Stockholm).
- Holtved, Erik [1967]: The Eskimo Myth about the Sea-Woman. Folk, 8/9:145-153 (København).
- Holtved, Erik [1968]: Eskimoisk Religion. pp:129-145 in »Illustreret Religionshistorie«, (editors): J. P. As,ussen & J. Læssøe, * p. (København: Gads Forlag).
- Holtved, Erik [1975]: Myth Collecting in Greenland and Alaska. Folk, 16/17:15-24 (København).
- Jensen, Bent [1962]: Åndemaneren, der forskrækkede Mussionæren. Tidsskriftet Grønland, 10:209-216 (København: Det Grønlandske Selskab).
- Johansen, J. Prytz [1940]: Den Østgrønlandske Angakogkult og dens forudsætninger. Geografisk Tidsskrift, 43:31-55 (København).
- Jørgensen, Ole (redaktør) [1981]: Sjæl gør dig smuk. Om inuit-menneske. 328 p. (Århus: Lobo Agency).
- Kleivan, Inge & Birgitte Sonne [1985]: Eskimos Greenland and Canada. Iconography of Religion, 8(2):1-43 (Leiden).
- Kleivan, Inge [1962]: The Swan Maiden Myth among the Eskimos. Acta Arctica, 8:1-* (København).
- Kleivan, Inge [1971]: Why is the Raven Black? Acta Arctica, 17:1-53 (København).
- Knuth, Eijil [1960]: Aron of Kangeq. The seal Hunter who became father of Greenland's Art of Painting. 24 p. (København).
- Kreutzmann, Josef [1950]: En fortælling om blodhævn. Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1950:145-147 (København).

- Kroeber, A. L. [1899]: Tales of the Smith Sound. Journal of American Folklore, 12(46):166-182 (New York).
- Kaalund, Bodil [1990]: Grønlands Kunst: Et vandrende folk, skulpturen, brugskunsten, malerkunsten, tendenser og fornyelse. 240 p. (København: Gyldendal).
- Lynge, Hans [1955]: Inegpait. Meddelelser om Grønland, 90(2):148-185 (København).
- Lynge, Hans [1971]: The Art and Poetry of Greenland. pp:241-255 in »Greenland Past and Present«, redaktør: K. Hartling (København)
- Lytzen, Carl [1974]: Grønlandske Sagn. 20 p. (Rungsted).
- Meldgaard, Jørgen [1959]: Eskimo skulptur. 48 p. (København: J. H. Schultz Forlag).
- Meldgaard, Jørgen [1967]: Greenland Art. Danish Foreign Office Journal, 48:43-47 (København).
- Meldgaard, Jørgen [1982]: Aron. En af de mærkeligste Billedsamlinger i Verden. Kalaallit oqaluttuatoqaasa assiliartaat. 112 p. (København: Nationalmuseet).
- Nellemann, George [1960]: Mitameq. A West Greenland Winter Ceremony. Folk, 2:99-113 (København).
- Petersen, Robert [1964]: The Greenland Tupilak. Folk, 6(2):73-102 (København).
- Petersen, Robert [1967]: Burial-forms and Death Cult among Eskimos. Folk, 8/9:259-280 (København).
- Qupersiuman Georg [1982]: Min eskimoiske fortid – en østgrønlandsk åndemans erindringer. 184 p. (Nuuk: Det Grønlandske Forlag).
- Rasmussen, Knud [1905]: Nye Mennesker. pp:173-243 (København).
- Rasmussen, Knud [1921-1925]: Myter og Sagn fra Grønland: 1: Østgrønland; 2: Vestgrønland; 3: Nordgrønland. 375+354+340 p. (København).
- Rasmussen, Knud [1930]: Snehyttens Sange. 160 p. (København).
- Rasmussen, Knud [1938]: Notes on the Life and Doings of the East Greenlanders in Olden Times. Meddelelser om Grønland, 109:94-129 (København).
- Rasmussen, Knud [1981]: Inuit fortæller. Grønlandske Sagn og Myter. I:1-216, II:1-137, III:1-226, redaktør: R. M. Søby (København: Bogan).
- Rink, Henrik Johannes [1866-1871]: Eskimoiske Eventyr og Sagn. 2 bind (København).
- Rink, Henrik Johannes [1870]: Eskimoisk Digtekonst. Tidsskrift for Ide og Virkelighed. * p. (*)
- Rink, Henrik [1868]: Om Grønlænderes gamle Tro, og hvad der af samme er bevaret under Kristendommen. Aar bog for Nordisk Oldkyndighed og Historie, 3:192-256 (København).
- Rosing, Jens (redaktør) [1976]: De store konger. 9 grønlandske eventyr. 63 p. (København).
- Rosing, Jens [1960]: Isimardik. Den Store Drabsmand. Det Grønlandske Selskabs Aarskrift, 20:*-* (København).
- Rosing, Jens [1961]: Two Ethnological Survivals in Greenland. Folk, 3:13-22 (København).
- Rosing, Jens [1962]: Kristendommen kom langs tønde-båndsvejen. Tidsskriftet Grønland, 10:27-33 (København: Det Grønlandske Selskab).
- Rosing, Jens [1963]: Sagn og Saga fra Angmagssalik. 308 p. (København).
- Rosing, Jens [1970]: Kimilik. Digte fra Angmagssalik. 146 p. (København).
- Rosing, Kale [1970]: Aliortut. Sælsomme Historier fra Grønland. 91 p. (*)
- Sonne, Birgitte [1982]: The Professional Ecstatic in his Social and Ritual Position. pp: *-* i »Religious Ecstasy«, (editor): N. A. Holm, * p. (Stockholm).
- Thalbitzer, William [1903]: Eskimoisk Digtekonst. Tilskueren, pp:497-505 (København).
- Thalbitzer, William [1910]: The Heathen Priests of East Greenland (Angakut). pp: 2:447-464 i »Verhandlungen des 16. Internationalen Amerikanisten-Kongresses Wien 9-14 sept 1908 (Wien / Leipzig: A. Hartleben's Verlag).
- Thalbitzer, William [1913]: Grønlandske Sagn om Eskimoernes Fortid. Populära Etnologiska Skrifter, 11:*-* (Stockholm).
- Thalbitzer, William [1914]: The Ammassalik Eskimo. Meddelelser om Grønland, 39+40 (København).
- Thalbitzer, William [1920]: Eskimoiske Digte. Folkepoesi fra Ammassalik i Østgrønland. 78 p. (København).
- Thalbitzer, William [1926]: Eskimoernes kultiske Guddomme. Studier fra Sprog- og Oldstidsforskningen. Det Filosofisk-Historiske Samfund, 143:1-84 (København: V. Pios Boghandel).
- Thalbitzer, William [1939]: Inuit Sange og Danse fra Grønland. * p. (*)
- Thalbitzer, William [1952]: Grønlandsk Sagnforskning Grundlagt af Rink for 100 År Siden. Gads Danske Magasin, pp:324-330 (København).
- Thalbitzer, William [1965]: Shamans of the East Greenland Eskimo. pp:*-* in »Source Book of Anthropology«, (editors): A. L. Kroeber & T. T. Watermann, * p. (New York).